

ÅRSRAPPORT SEDLER OG MYNTER

ÅRSRAPPORT 2014

NORGES BANK
MARKEDER OG BANKTJENESTER
KONTANTE BETALINGSMIDLER

NORGES BANK

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
2. Norges Banks rolle i kontantforsyningen	3
3. Sedler og mynter i omløp.....	4
4. Kvalitet på sedler i omløp	5
5. Falske sedler.....	6
6. Innskudd og uttak i Norges Bank.....	7
7. Destruksjon av sedler og mynter.....	8
8. Annen virksomhet	8
8.1 Produksjon av sirkulasjonsmynter.....	8
8.2 Minnemynter	8
8.3 Ny seddelserie.....	9

1. Innledning

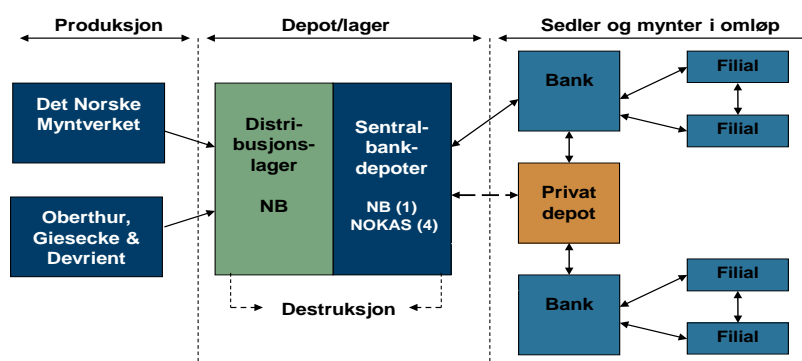
Rapporten tar utgangspunkt i Norges Banks rolle i kontantforsyningen og beskriver utviklingstrekk for kontanter i omløp i 2014. Videre behandles utviklingen i kvaliteten på sedler som er i omløp og omfang av falske sedler, utviklingen i bankenes innskudd og uttak av sedler og mynt i Norges Bank samt destruksjon av sedler og mynter. Rapporten omtaler også avtaler relatert til kontantforsyningen samt Norges Banks egen virksomhet på kontantområdet i 2014.

2. Norges Banks rolle i kontantforsyningen

Målet for Norges Banks politikk på kontantområdet er å fremme en effektiv samlet kontantforsyning og samtidig bidra til effektivitet i det samlede betalingssystemet.

Som illustrert i figuren nedenfor, har Norges Bank en grossistrolle i kontantforsyningen. Norges Bank forsyner bankene med kontanter fra fem sentralbankdepoter, mens bankene har ansvaret for å forsyne publikum. I praksis har bankene organisert forsyningen ved å etablere private kontantdepoter, som etter gitte vilkår mottar rentekompensasjon fra Norges Bank for beholdninger de oppbevarer. Ordningen med rentekompensasjon til private depoter ble introdusert for å legge til rette for at bankene kunne ivareta sitt ansvar på en effektiv måte. Som vist i figuren har Norges Bank også ansvar for å destruere slitte og utgåtte sedler og mynter. Bankene har ansvar for å sortere og pakke sedlene og myntene før de resirkuleres eller leveres til Norges Bank.

Figur 1: Kretsløpet i forsyningen av sedler og mynter

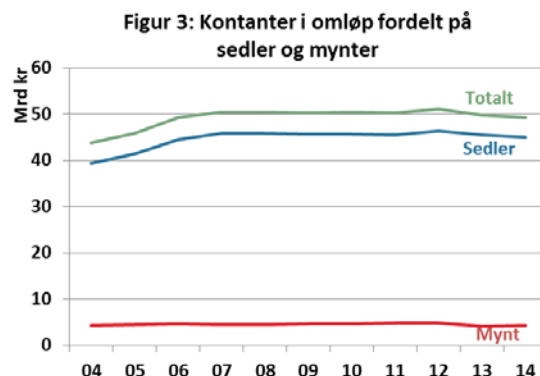
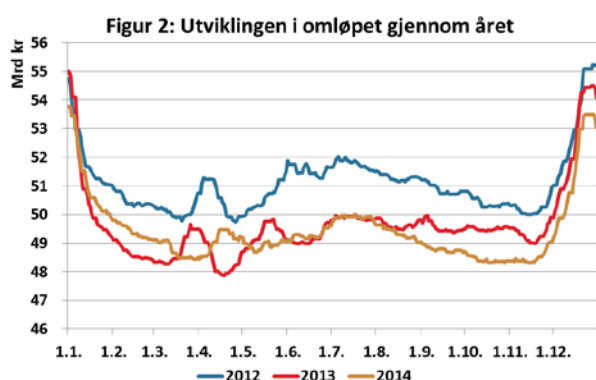

Norges Bank har utkontraktet flere oppgaver på kontantområdet, jf. figur 1. Sedler og mynter produseres av eksterne leverandører. Fire sentralbankdepoter driftes av NOKAS Kontanthåndtering AS, som også utfører behandlingstjenester for Norges Bank knyttet til disse depotene (seddeledestruksjon mv). Norges Bank drifter selv sentralbankdepotet i Oslo og behandlingstjenestene knyttet til dette.

3. Sedler og mynter i omløp

De siste årene har verdien av sedler og mynter i omløp ligget på omtrent samme nivå. I 2014 var gjennomsnittet på 49,4 milliarder kroner, en reduksjon på 0,4 milliarder kroner fra 2013.

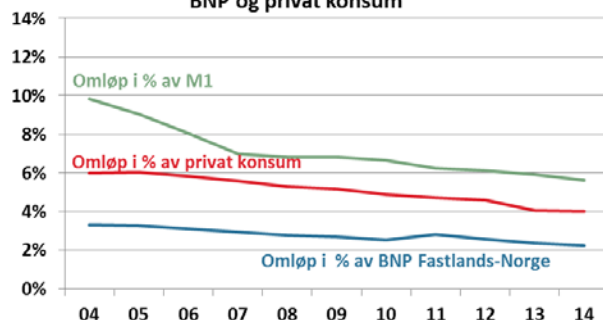
Det er typiske sesongmessige svingninger i kontantomløpet gjennom året med en topp i forbindelse med julen. I 2014 var toppen i kontantomløpet på om lag 53,5 milliarder kroner. Det laveste punktet i 2014 var i november, med 48,3 milliarder kroner, jf. figur 2. Ellers er det mindre toppen ved påsketider og om sommeren. 2014 skiller seg her ikke vesentlig ut i forhold til de to foregående årene.

Gjennomsnittstallene for omløpet fordelt på sedler og mynter er vist i figur 3. Det har vært en økning i myntomløpet i forhold til 2013 på 2,4 %. Alle valørene har økt. For sedler har det vært en nedgang på 1,1 %. Antall sedler har sunket mer enn verdien, noe som har sammenheng med at valørsammensetningen har fortsatt å endre seg i samme retning som tidligere år. Antall 1000-kronesedler går ned, mens antall 500-kronesedler øker. For de øvrige seddelvalørene er det mindre endringer. Gjennomsnittsverdien pr. seddel i omløp har sunket fra 391 kr. i 2008 til 360 kr. i 2014 (362 kr. i 2013)

Selv om den nominelle verdien av kontanter i omløp har endret seg lite de siste årene, reduserer sedler og mynter reelt sett sin betydning som betalingsmiddel. Kontantenes andel av verdien av betalingsmidler disponert av publikum (M1) har falt fra om lag 10 prosent i 2004 til ca. 5,6 prosent i 2014 (ned 0,3 % fra 2013), jf. figur 4. Målt i forhold til BNP fastlands-Norge og privat konsum, viser kontanter i omløp også en nedgang over en årrekke. Disse forholdstallene utgjør henholdsvis om lag 2,2% og 4,0 % i 2014. I likhet med Storbritannia og de andre nordiske landene, er andelen av kontanter som del av M1 lav i Norge sammenlignet med andre land. (I Euro-området er andelen over 15 %, og i USA over 45 %).

Figur 4: Kontanter i omløp, målt i forhold til M1, BNP og privat konsum

4. Kvalitet på sedler i omløp

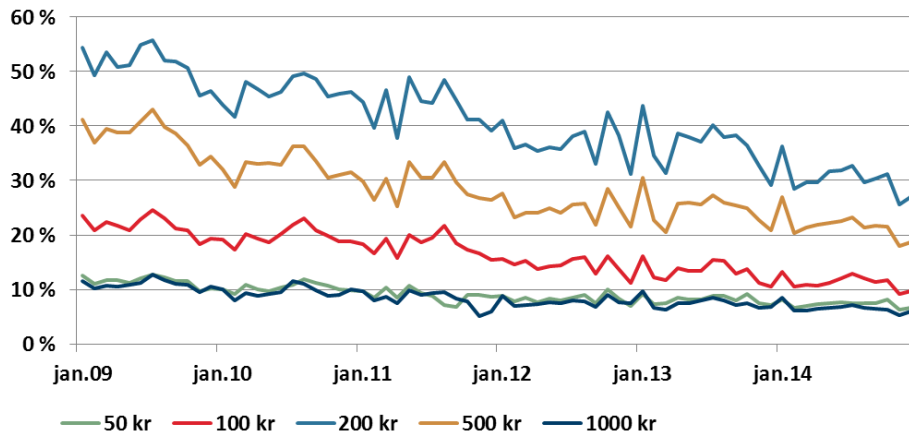
For at sedler skal fungere effektivt som betalingsmiddel, må Norges Bank legge til rette for at kvaliteten på sedler i omløp opprettholdes på et tilfredsstillende nivå. Er sedlene for slitte, vil publikum ha vansker med å gjenkjenne sikkerhetselementene og det vil være vanskelig å håndtere sedlene maskinelt.

Norges Bank definerer hva som er tilfredsstillende kvalitet, og legger til rette for at bankene som har ansvaret for kvalitetssortering av sedler, sorterer ut slitte sedler og leverer disse til Norges Bank. Videre kan Norges Bank gjøre endringer i de tekniske spesifikasjonene for å gjøre sedlene mer robuste for slitasje i omløp. Slike endringer kan ikke gjøres hyppig, og dette er derfor et langsiktig virkemiddel.

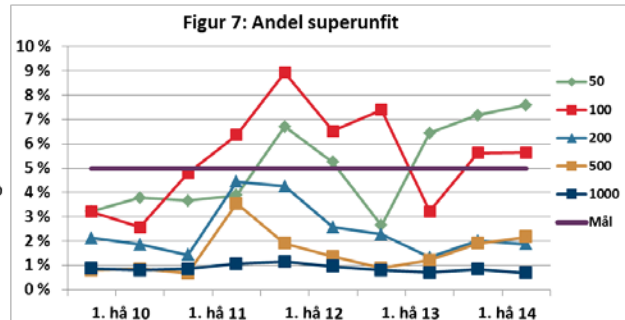
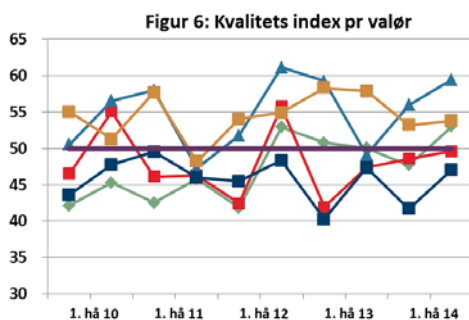
For å kartlegge utviklingen i kvaliteten på sedler i omløp, gjennomfører Norges Bank utvalgsundersøkelser av sedler i sirkulasjon. To ganger i året innhentes og analyseres utvalg fra fem regioner. I tillegg innhentes månedlig statistikk over antall sedler som er kvalitetssortert av tellesentraler på vegne av bankene. Samlet gir dette et godt grunnlag for å vurdere hvordan kvaliteten utvikler seg totalt sett og fordelt på regionene.

Norges Bank har foretatt slike undersøkelser siden 2009. Vurderingen har vært at kvaliteten på sedler i sirkulasjon gjennomgående har vært god for alle valører. Det er små variasjoner over tid og mellom regioner. Vi ser imidlertid at det er en klar nedadgående trend i hyppigheten av kvalitetssorteringen hos tellesentralene. Dette vil på sikt kunne medføre at kvaliteten på sedler i sirkulasjon, blir redusert. Hvor ofte den enkelte valør blir behandlet og sortert, varierer jf. figur 5. Ca. 6 % av 1000- og 50-kronesedlene blir kvalitetssortert hver måned, dvs. at sedlene i gjennomsnitt blir behandlet om lag 0,7 gang pr. år. Videre viser figuren at 500-kronesedlene i gjennomsnitt behandles om lag 2,2 ganger og 200-kronesedlen ca. 3,2 ganger hvert år, mens 100-kroneseddelen behandles litt over 1 gang pr. år.

Figur 5: Andel av omløpet som er kvalitetssortert/behandlet av tellesentraler

Fra og med 2013 har Norges Bank definert to mål for tilfredsstillende kvalitet på sedler i sirkulasjon. Det ene er en kvalitetsindeks, jf. figur 6, der kvaliteten på sedlene som blir kontrollert, bør ha verdier på 50 +/- 10 for at kvaliteten i sirkulasjon skal antas å være tilfredsstillende¹. Det andre målet som i figur 7 er kalt andel «superunfit», er sedler med så dårlig kvalitet at de ikke fungerer hensiktsmessig i sirkulasjon. Andelen av slike sedler bør utgjøre mindre enn 5 % av den undersøkte massen. Det er krevende å innhente utvalg fra sirkulasjon på en konsistent måte over tid. Noe av variasjonene i kurvene nedenfor skyldes ulike feil i uttak av utvalgene samt enkelte utfordringer med kalibrering av behandlingsmaskinene. Årsakene til feilene er i all hovedsak kjent, og rutiner for innhentingene korrigeres løpende. Til tross for utfordringer knyttet til kvaliteten på dataene, er vår konklusjon at seddelkvaliteten så langt ligger innenfor det akseptable, men at utviklingen bør følges nøye.

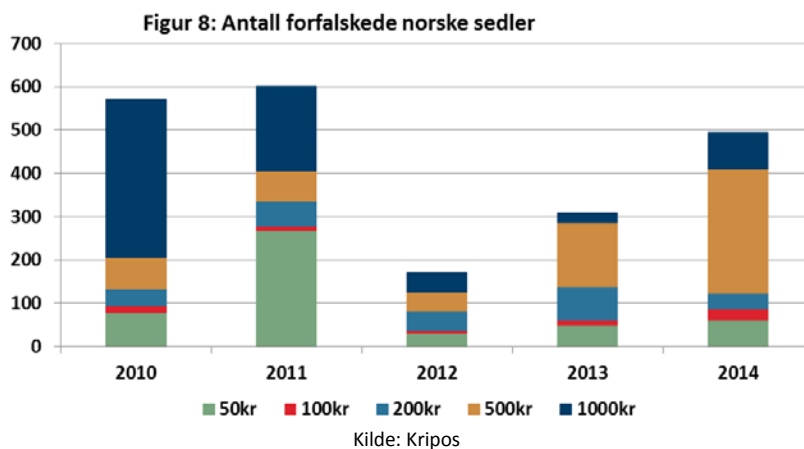
5. Falske sedler

Omfanget av falske sedler har vært lavt siden seddelrekken ble oppgradert sikkerhetsmessig på begynnelsen av 2000-tallet. Omfanget er også lavt i Norge sammenlignet med andre land. I 2014 er det foreløpig registrert 495² falske sedler mot om lag 309 i 2013, jf. figur 8. Dette

¹ Målet (dvs. 50, +/-10) er definert ut fra en indeks. Det stilles høyere krav til absolutt kvalitet dess høyere valør.

² Tallene viser kun beslag gjort i Norge. Tallene vil normalt oppjusteres etter hvert som saker fra lokale politikamre kommer inn til Kripos.

utgjør om lag 4³ falske sedler pr. millioner sedler i omløp, mens tilsvarende tall for eurolandene samlet er 52⁴. Informasjon fra Kripos tilsier at kvaliteten på forfalskningene i hovedsak er svært dårlig, og at de bør være lette å oppdage i sirkulasjon.

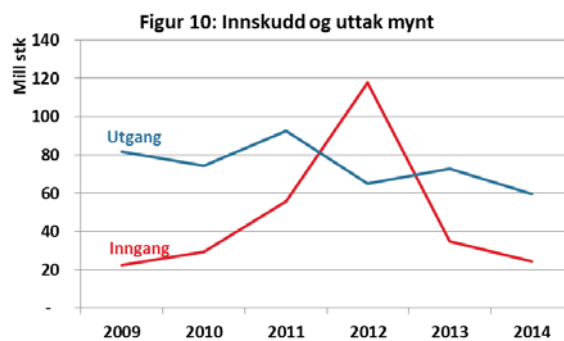
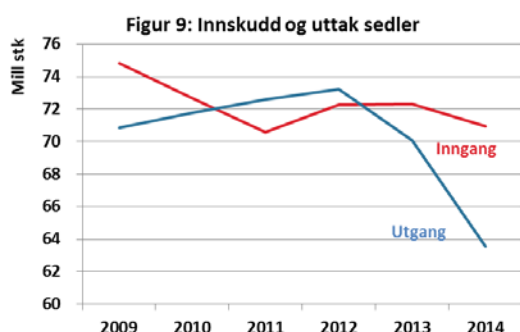

6. Innskudd og uttak i Norges Bank

Norges Bank har en grossistrolle i kontantforsyningen og tar derfor ikke del i den løpende omfordelingen av kontanter. Bankene gjør innskudd og uttak i Norges Bank når de har overskudds- eller underskuddslikviditet, samt innskudd ved innlevering av slitte/defekte og tilbaketrunkne sedler og mynter.

Totalt sett hadde bankene 4 % færre seddeltransaksjoner med Norges Bank i 2014 enn i 2013, mens snittbeløp per transaksjon økte. Netto inngang av sedler i 2014 var 7,4 mill. sedler, jf. figur 9. Det har vært netto inngang av alle valører bortsett fra for 500-kroneseddelen som har hatt en netto utgang på 2,2 mill. stk.

Antall mynttransaksjoner var 11 % lavere i 2014 enn i 2013. I 2014 har det samlet sett vært en netto utgang på 35 mill. stk. mynter, jf. figur 10 hvorav 30,6 mill. stk. var 1-kroner. Samtlige myntvalører hadde netto utgang i 2014.

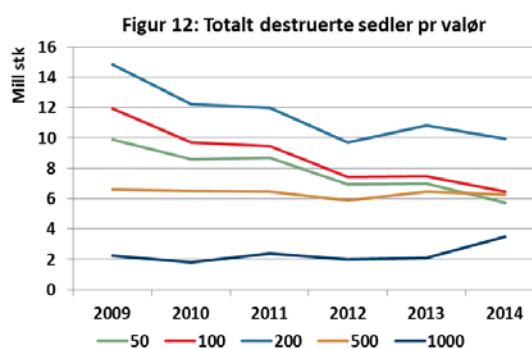
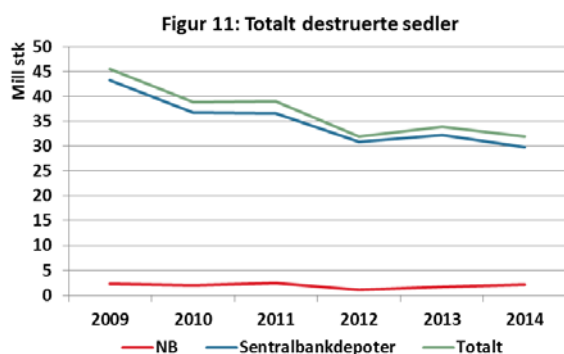
³ 495 forfalskede sedler over et gjennomsnittlig seddelomløp på 125,2 millioner stk.

⁴ For eurolandene var det i 2014 om lag 838 000 stk. falske sedler og ca. 16 000 millioner stk. sedler i omløp. Kilde: ECB, pressemelding publisert 23. januar 2015.

7. Destruksjon av sedler og mynter

I 2014 ble det destruert om lag 32 millioner sedler, tilsvarende 9,5 milliarder kroner. Av disse ble om lag 29,7 millioner sedler, tilsvarende 93 % av seddeldestruksjonen, utført maskinelt ved sentralbankdepotene. De øvrige 7 % ble destruert manuelt eller maskinelt i Norges Bank. NOKAS' andel av destruksjon ved sentralbankdepotene, utgjorde om lag 48 %.

Destruksjon av mynter skjer i Norges Bank. Det ble destruert i alt 20 millioner 50-øre mynter i 2014.

8. Annen virksomhet

8.1 Produksjon av sirkulasjonsmynter

Lagersituasjonen har vært slik at det ikke har vært behov for å produsere ordinære sirkulasjonsmynter i 2014. Det ble i 2014 gjennomført en anbudskonkurranse for leveranse av mynt fra og med 2015. Tre leverandører leverte tilbud. Det Norske Myntverket vant anbudskonkurransen og vil være leverandør i fire nye år frem til og med 2018.

8.2 Minnemynter

Norges Bank utgir to kategorier minnemynt; jubileums- og minnemynt med hjemmel i sentralbankloven § 16, og sirkulasjonsmynt med spesialpreg med hjemmel i sentralbankloven § 13. Det tilligger Kongen å beslutte utgivelse av jubileums- og minnemynter etter sentralbankloven § 16. Denne kompetansen var i perioden 1994 – 2011 delegert til Norges Bank. 27. mai 2011 besluttet Kongen i statsråd at myndighet til å beslutte slike utgivelser legges til Finansdepartementet. I brev av 13. oktober 2014 har Finansdepartementet delegert videre sin myndighet til å treffe vedtak i saker etter sentralbanklovens § 16, til Norges Bank.

I 2014 har Norges Bank utgitt en 20-krone sirkulasjonsmynt med spesialpreg og en 200-krone sølvmynt for å markere at det er 200 år siden Grunnloven ble vedtatt.

Jubileumsmotivet på baksiden av begge myntene er utformet av Esther Maria Bjørneboe og viser i front Christian Magnus Falsen i profil. Adversmotivet på sølvmynten er Christian Frederiks rikssegl med den norske løve, benyttet første gang 19. mai 1814, da han tok imot kongevalget. Løven med hellebard ble brukt på norsk mynt gjennom Carl Johans regjeringstid. Siste pregeår er 1844. Motivet er utformet av formgiver ved Det Norske Myntverket, Ingrid Austlid Rise. Adversmotivet på sirkulasjonsmynten er kongeportrettet som benyttes på ordinære 20-kronemynter.

I 2012 besluttet Norges Bank at det skulle utgis en 20-krone sirkulasjonsmynt med spesialpreg i 2015 for å markere at det er 200 år siden Norges Høyesterett startet sin virksomhet. Forarbeidet til utgivelse av denne mynten, har pågått i 2014. Det er bl.a. gjennomført en kunstnerkonkurranse om utforming av jubileumsmotivet. Konkurransen ble vunnet av maler og grafiker Christopher Rådlund. Vinnermotivet er en gjengivelse av en av de to løveskulpturene som flankerer hovedtrappen i Høyesteretts inngangshall. 20-kronemynten vil bli utgitt i første halvår 2015.

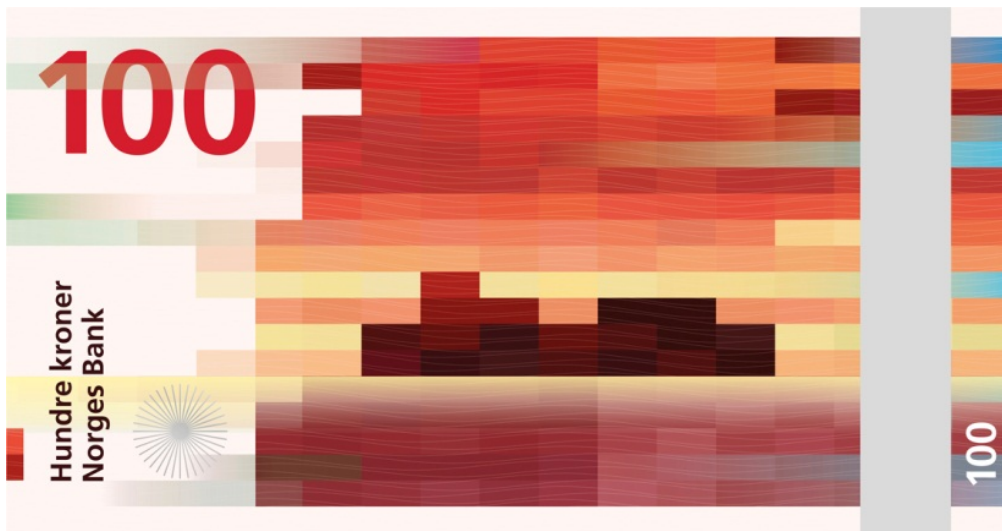
8.3 Ny seddelserie

Norske sedler skal fungere effektivt som betalingsmiddel, og publikum skal ha tillit til at sedlene er ekte. Sannsynligheten for forfalskninger kan reduseres ved å sørge for at våre sedler er like sikre som sedler i sammenlignbare land. Både Sveriges Riksbank, Danmarks Nationalbank, Bank of England og Den europeiske sentralbanken har utgitt eller er i ferd med å utgi nye seddelsier med bedret sikkerhet. Dette krever høyere sikkerhet i norske sedler. I 2012 startet derfor Norges Bank arbeidet med å utvikle en ny seddelserie. Serien blir den åttende i rekken etter at de første kronesedlene ble utgitt i 1875.

Våren 2014 ble det gjennomført en konkurranse om utforming av motiver på ny seddelserie. Formålet med konkurransen var å komme frem til et forslag som kan være det kunstneriske utgangspunktet for utformingen av ny seddelserie og som formidler temaet «havet» på en god måte. En jury med fem eksterne fagpersoner og ett medlem fra Norge Bank vurderte forslagene og kåret en vinner av konkurransen. Norges Banks hovedstyre besluttet deretter i september hvilke motiver som skal brukes på den nye seddelserien. Forsiden på sedlene vil bli utviklet med utgangspunkt i forslaget fra The Metric System, «Det norske livsrommet». Utgangspunktet for baksidene vil være pikselmotivene levert inn fra Snøhetta Design, «Grensenes skjønnhet».

Forsidemotiv: X-BOW®, design tilhørende Ulstein Design & Solutions AS

Forsidene i forslaget fra The Metric System, er svært godt tilrettelagt for å innarbeide nødvendige sikkerhetslementer. Uttrykket er åpent, lyst og typisk nordisk. Ved å benytte pikselbildene i konkurranseforslaget fra Snøhetta Design som bakside, vil sedlene få både et tradisjonelt og et moderne uttrykk.

Fargesignalet til den enkelte valør kommer godt frem når de to forslagene kombineres. Dette gjør det enklere å skille valørene fra hverandre, særlig for svaksynte.

Norges Bank arbeider nå videre med motiver og design slik at synlige sikkerhetslementer beregnet for publikum og maskinlesbare sikkerhetslementer kan utformes og legges inn i sedlene. De ferdige sedlene vil derfor kunne avvike en del fra utgangspunktet som er vist over. De to første seddelvalørene, 100- og 200-kroneseddelen, vil tidligst bli utgitt i 2. kvartal 2017. Deretter er planen å utgi 50- og 500-kroneseddelen minimum ett år senere, og til slutt 1000-kroneseddelen innen utgangen av 2019.

Norges Bank stilte ut konkurranseforslagene i Grafills lokaler i Oslo fra 7. til 26. oktober 2014. Tittel på utstillingen var «Norges nye seddelserie: Havet». Valget av kombinasjonsløsningen fikk bred og positiv omtale, særlig internasjonalt.

Høsten 2014 er det også besluttet hvilke sikkerhetslementer som skal brukes som utgangspunkt for det videre arbeidet med ny seddelserie.